

TALABALAR O‘QUV MOTIVATSIYASINI OSHIRISHNING PEDAGOGIK MEXANIZMLARI

Jumanov A.¹ Jaloliddinova U²

“TIQXMMI” Milliy tadqiqot universiteti katta o‘qituvchi PhD

“TIQXMMI” Milliy tadqiqot universiteti talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada talabalar o‘quv motivatsiyasini oshirishning pedagogik mexanizmlari nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot zamonaviy pedagogika va ta’lim psixologiyasi sohasidagi ilmiy adabiyotlar hamda mavjud maqolalar asosida olib borilgan. Maqolada o‘quv motivatsiyasining mohiyati, uning ichki va tashqi turlari hamda ularning o‘quv jarayoniga ta’siri yoritib beriladi.

Nazariy manbalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, ichki motivatsiya talabalar faoliyatining barqarorligi va chuqur o‘zlashtirish darajasini ta’minlaydi, tashqi motivatsiya esa qisqa muddatli natijalarga xizmat qiladi. Shuningdek, motivatsiya darajasi talabalarning qiziqishi, o‘zini baholashi va ta’lim jarayonidagi faolligi bilan bevosita bog‘liq ekani aniqlangan.

Maqolada motivatsiyani oshirishga xizmat qiluvchi asosiy pedagogik mexanizmlar-shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv, formativ baholash, samarali feedback, interaktiv metodlar hamda ijobiy o‘quv muhitini yaratish kabi omillar tizimli ravishda umumlashtiriladi. Shuningdek, o‘qituvchi tomonidan talabalarning avtonomiyasi, kompetensiyasi va ijtimoiy aloqalarini qo‘llab-quvvatlash motivatsiyaning oshishiga muhim ta’sir ko‘rsatishi ilmiy manbalar asosida asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: o‘quv motivatsiyasi, pedagogik mexanizmlar, ichki motivatsiya, tashqi motivatsiya, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim, formativ baholash, refleksiya, interaktiv metodlar, o‘quv faolligi, ta’lim samaradorligi, pedagogik yondashuv, motivatsiyani oshirish, o‘quv jarayoni, ta’lim psixologiyasi

PEDAGOGICAL MECHANISMS FOR INCREASING STUDENTS’ LEARNING MOTIVATION

Jumanov A.¹ Jaloliddinova U²

Senior Lecturer, PhD, National Research University “TIAME”

Student, National Research University “TIAME”

ABSTRACT

This article provides a theoretical analysis of pedagogical mechanisms for enhancing students’ learning motivation. The study is based on modern scientific

literature in the fields of pedagogy and educational psychology. The article explains the essence of learning motivation, its intrinsic and extrinsic types, and their impact on the educational process.

The analysis of theoretical sources shows that intrinsic motivation ensures the stability of students' activities and deep learning, whereas extrinsic motivation mainly contributes to short-term outcomes. It has also been identified that the level of motivation is directly related to students' interests, self-assessment, and activity in the learning process.

The article systematizes key pedagogical mechanisms that contribute to increasing motivation, including a student-centered approach, formative assessment, effective feedback, interactive methods, and the creation of a positive learning environment. In addition, it is scientifically substantiated that supporting students' autonomy, competence, and social connections by teachers has a significant impact on improving motivation.

Keywords: learning motivation, pedagogical mechanisms, intrinsic motivation, extrinsic motivation, student-centered education, formative assessment, reflection, interactive methods, learning activity, educational effectiveness, pedagogical approach, motivation enhancement, educational process, educational psychology.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ ПОВЫШЕНИЯ УЧЕБНОЙ МОТИВАЦИИ СТУДЕНТОВ

*Жуманов А.¹, Жалолитдинова У²
старший преподаватель, PhD, Национальный
исследовательский университет «ТИИИМСХ»
студентка, Национальный исследовательский
университет «ТИИИМСХ»*

Аннотация

В данной статье проводится теоретический анализ педагогических механизмов повышения учебной мотивации студентов. Исследование основано на современных научных источниках в области педагогики и психологии образования. В статье раскрывается сущность учебной мотивации, ее внутренние и внешние виды, а также их влияние на образовательный процесс.

Анализ теоретических источников показывает, что внутренняя мотивация обеспечивает устойчивость учебной деятельности студентов и более глубокое усвоение знаний, тогда как внешняя мотивация в основном способствует достижению краткосрочных результатов. Также установлено, что уровень

мотивации напрямую связан с интересами студентов, их самооценкой и активностью в процессе обучения.

В статье систематизированы основные педагогические механизмы, способствующие повышению мотивации: личностно-ориентированный подход, формативное оценивание, эффективная обратная связь, интерактивные методы и создание позитивной образовательной среды. Кроме того, на основе научных источников обосновано, что поддержка преподавателем автономии, компетентности и социальных связей студентов оказывает значительное влияние на повышение их мотивации.

Ключевые слова: учебная мотивация, педагогические механизмы, внутренняя мотивация, внешняя мотивация, личностно-ориентированное обучение, формативное оценивание, рефлексия, интерактивные методы, учебная активность, эффективность образования, педагогический подход, повышение мотивации, образовательный процесс, психология образования.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimida talabalar o'quv motivatsiyasini oshirish muammosi dolzarb pedagogik masalalardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Ta'lim jarayonining samaradorligi nafaqat o'quv dasturlari va metodik ta'minotga, balki talabaning o'rganishga bo'lgan ichki ehtiyoji va qiziqishiga ham bevosita bog'liqdir. Shu jihatdan o'quv motivatsiyasi ta'lim sifati va natijadorligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi [1].

Pedagogika va ta'lim psixologiyasi sohasidagi ilmiy tadqiqotlarda motivatsiya tushunchasi keng o'rganilgan bo'lib, u talabaning o'quv faoliyatiga yo'naltirilgan ichki va tashqi kuchlar yig'indisi sifatida talqin etiladi. Xususan, ichki motivatsiya bilim olish jarayonidan qoniqish olish, qiziqish va o'zini rivojlantirishga intilish bilan bog'liq bo'lsa, tashqi motivatsiya baho, rag'bat yoki ijtimoiy talablar asosida shakllanadi [2]. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ichki motivatsiya ustun bo'lgan taqdirda talabalarning bilimni chuqur o'zlashtirish darajasi yuqori bo'ladi [3].

Bugungi kunda ta'lim jarayonida an'anaviy o'qitish usullarining yetarli darajada samarali emasligi, talabalarning o'quv jarayonidagi passivligi va mustaqil o'rganish ko'nikmalarining yetarli darajada shakllanmaganligi kabi muammolar kuzatilmoqda. Bu esa o'qitishda yangi pedagogik mexanizmlarni joriy etish zaruratini keltirib chiqarmoqda [4]. Xususan, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, formativ baholash, reflektiv yondashuv va interaktiv metodlar talabalar motivatsiyasini oshirishda muhim vosita sifatida qaralmoqda [5].

Shuningdek, o'qituvchi va talaba o'rtasidagi samarali muloqot, ijobiy psixologik muhitni yaratish hamda talabalarning individual xususiyatlarini hisobga olish motivatsiyani shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy pedagogik

yondashuvlarda talabaning o‘quv jarayonidagi faolligi, mustaqilligi va javobgarligini oshirishga alohida e‘tibor qaratilmoqda [6].

Mazkur maqolaning maqsadi-talabalar o‘quv motivatsiyasini oshirishga xizmat qiluvchi pedagogik mexanizmlarni nazariy jihatdan tahlil qilish va ularni tizimli ravishda umumlashtirishdan iborat.

METODOLOGIYA

Ushbu maqola nazariy-tahliliy yondashuv asosida amalga oshirildi. Tadqiqotda empirik (tajriba-sinov) usullar qo‘llanilmagan bo‘lib, asosiy e‘tibor mavjud ilmiy adabiyotlar, pedagogik manbalar hamda so‘nggi yillarda chop etilgan ilmiy maqolalarni tahlil qilish va umumlashtirishga qaratildi.

Tadqiqotning metodologik asosi sifatida pedagogik tizimli yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv hamda ta‘lim psixologiyasining motivatsiya nazariyalari (ichki va tashqi motivatsiya konsepsiyasi) tanlab olindi [1]. Shuningdek, konstruktivistik ta‘lim nazariyasi talabalarning faol bilim quruvchi subyekt sifatidagi rolini tushuntirishda asosiy nazariy baza sifatida qo‘llanildi [2].

Maqolada quyidagi ilmiy tahlil metodlaridan foydalanildi:

- **Nazariy tahlil metodi**-motivatsiya va pedagogik mexanizmlar bo‘yicha mavjud ilmiy manbalarni o‘rganish va tizimlashtirish uchun;
- **Solishtirma tahlil metodi**-turli pedagogik yondashuvlarning (shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim, formativ baholash, interaktiv metodlar) samaradorligini taqqoslash uchun;
- **Umumlashtirish metodi**-o‘rganilgan adabiyotlar asosida umumiy ilmiy xulosalar shakllantirish uchun;
- **Tizimli yondashuv**-o‘quv motivatsiyasini oshiruvchi omillarni yaxlit pedagogik tizim sifatida ko‘rib chiqish uchun.

Adabiyotlar tahlili jarayonida motivatsiya nazariyalari, zamonaviy pedagogik texnologiyalar hamda o‘quv jarayonini optimallashtirishga oid ilmiy ishlar asos qilib olindi [3]. Xususan, motivatsiyani shakllantirishda o‘qituvchi roli, o‘quv muhitining psixologik iqlimi va talabaning mustaqil faoliyati bilan bog‘liq ilmiy qarashlar chuqur o‘rganildi [4].

Mazkur metodologik yondashuvlar asosida o‘quv motivatsiyasini oshirishga xizmat qiluvchi pedagogik mexanizmlar tizimli ravishda tahlil qilindi va ularning ta‘lim jarayonidagi o‘rni yoritib berildi.

MUHOKAMA

O‘quv motivatsiyasi pedagogik jarayonning markaziy omillaridan biri bo‘lib, u talabalarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishi, faolligi va mustaqil o‘rganish darajasini belgilaydi. Nazariy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, motivatsiya faqat psixologik holat emas, balki pedagogik tizimning natijasi sifatida shakllanadi [1]. Shu sababli uni

oshirishda birgina metod emas, balki kompleks pedagogik mexanizmlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Ichki motivatsiya talabani bilim olish jarayoniga ichki qiziqishi va shaxsiy rivojlanishga intilishi bilan bog'liq bo'lib, u uzoq muddatli va barqaror o'quv faoliyatini ta'minlaydi. Tashqi motivatsiya esa baho, rag'bat yoki ijtimoiy bosim kabi omillar orqali shakllanadi va ko'proq qisqa muddatli ta'sirga ega [2]. Adabiyotlar tahlili ichki motivatsiyaning ustunligini ko'rsatadi, chunki u talabani mustaqil fikrlashi va chuqur o'zlashtirishiga ijobiy ta'sir qiladi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim yondashuvi motivatsiyani oshirishda muhim vosita sifatida qaraladi. Bu yondashuvda har bir talabani individual ehtiyojlari, qobiliyatlari va o'rganish tezligi inobatga olinadi. Natijada talaba o'zini ta'lim jarayonining faol subyekti sifatida his qiladi, bu esa uning o'quv faoliyatiga bo'lgan qiziqishini oshiradi [3].

Formativ baholash ham motivatsiyani oshirishda muhim rol o'ynaydi. An'anaviy yakuniy baholashdan farqli ravishda, formativ baholash o'quv jarayoni davomida teskari aloqa berishga asoslanadi. Bu talabalarga o'z xatolarini anglash va ularni tuzatish imkonini beradi, natijada o'quv jarayoni uzluksiz rivojlanadi [4].

Interaktiv metodlar va gamifikatsiya elementlari esa o'quv jarayonini qiziqarli va raqobatbardosh muhitga aylantiradi. Bu usullar talabalarning faolligini oshiradi, ularni passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi. Shu bilan birga, reflektiv yondashuv talabalarning o'z faoliyatini tahlil qilish va baholash ko'nikmasini rivojlantiradi [5].

Tahlil qilingan ilmiy manbalar shuni ko'rsatadiki, o'quv motivatsiyasini oshirish yagona pedagogik vosita orqali emas, balki bir-biri bilan integratsiyalashgan bir nechta pedagogik mexanizmlar orqali samarali amalga oshiriladi. Bunday yondashuv talabalarning nafaqat bilim darajasini, balki ularning mustaqil fikrlash, tanqidiy tahlil qilish va o'z-o'zini rivojlantirish ko'nikmalarini ham shakllantiradi.

NATIJALAR

Nazariy adabiyotlar tahlili asosida talabalar o'quv motivatsiyasini oshirishga xizmat qiluvchi pedagogik mexanizmlar tizimlashtirildi. O'rganilgan ilmiy manbalar shuni ko'rsatadiki, o'quv motivatsiyasi ko'p omilli hodisa bo'lib, u ichki va tashqi motivatsion omillarning o'zaro ta'siri natijasida shakllanadi [1].

Tahlil natijalariga ko'ra, ichki motivatsiyani rivojlantirishda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, reflektiv yondashuv va talabani mustaqil faoliyatini qo'llab-quvvatlash eng samarali omillar sifatida ajralib chiqdi. Ushbu yondashuvlar talabalarning o'quv jarayoniga bo'lgan qiziqishini barqaror oshirishga xizmat qiladi [2].

Shuningdek, formativ baholash tizimi motivatsiyani oshirishda muhim o'rin tutishi aniqlandi. Doimiy teskari aloqa talabalarga o'z bilim darajasini anglash,

xatolarni tuzatish va o‘z ustida ishlash imkonini beradi, bu esa ularning o‘quv faolligini sezilarli darajada kuchaytiradi [3].

Interaktiv metodlar va gamifikatsiya elementlari o‘quv jarayonini faollashtiruvchi omil sifatida namoyon bo‘ldi. Ular talabalarda raqobat, qiziqish va ishtirok etish istagini oshiradi, natijada o‘quv materiallarini o‘zlashtirish darajasi yaxshilanadi [4].

Tahlil jarayonida aniqlanishicha, pedagogik mexanizmlarni alohida emas, balki integratsiyalashgan holda qo‘llash eng yuqori samarani beradi. Ya‘ni shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim, formativ baholash, interaktiv metodlar va refleksiya bir tizim sifatida ishlatilganda o‘quv motivatsiyasining barqaror o‘sishi kuzatiladi. Olingan natijalar o‘quv motivatsiyasini oshirish uchun kompleks pedagogik yondashuv zarurligini tasdiqlaydi hamda ta‘lim jarayonini takomillashtirishda nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

XULOSA

Mazkur maqolada talabalar o‘quv motivatsiyasini oshirishning pedagogik mexanizmlari nazariy adabiyotlar asosida tahlil qilindi. O‘rganish jarayonida motivatsiya murakkab, ko‘p omilli pedagogik-psixologik hodisa ekanligi va u ta‘lim jarayonining samaradorligini bevosita belgilashi aniqlandi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, o‘quv motivatsiyasini shakllantirishda ichki motivatsiya hal qiluvchi ahamiyatga ega bo‘lib, u talabaning bilim olishga bo‘lgan barqaror qiziqishini ta‘minlaydi. Shu bilan birga, tashqi motivatsiya ham ta‘lim jarayonini faollashtirishda qo‘shimcha omil sifatida xizmat qiladi.

Pedagogik mexanizmlar tahlili natijasida shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim, formativ baholash, interaktiv metodlar, reflektiv yondashuv va gamifikatsiya kabi texnologiyalar motivatsiyani oshirishda samarali vosita ekanligi asoslab berildi. Ayniqsa, ushbu yondashuvlarni integratsiyalashgan holda qo‘llash o‘quv jarayonining sifatini sezilarli darajada oshiradi. O‘quv motivatsiyasini oshirish yagona metod bilan emas, balki tizimli va kompleks pedagogik yondashuvlar orqali amalga oshirilishi lozim. Bu esa talabalarning faolligi, mustaqil fikrlashi va o‘z-o‘zini rivojlantirish kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Deci E. L., Ryan R. M. The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 2000, pp. 227–268.
2. Ryan R. M., Deci E. L. Self-Determination Theory: Basic Psychological Needs in Motivation, Development, and Wellness. *Guilford Press*, 2017, pp. 1–756.
3. Schunk D. H., Pintrich P. R., Meece J. L. Motivation in Education: Theory, Research, and Applications. *Pearson*, 2014, pp. 1–496.

4. Hattie J. Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. *Routledge*, 2009, pp. 1–382.
5. Black P., Wiliam D. Assessment and Classroom Learning. *Assessment in Education*, 1998, Vol. 5(1), pp. 7–74.
6. Vygotsky L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. *Harvard University Press*, 1978, pp. 1–176.
7. Biggs J., Tang C. Teaching for Quality Learning at University. *Open University Press*, 2011, pp. 1–389.
8. Pintrich P. R. A motivational science perspective on the role of student motivation in learning and teaching contexts. *Journal of Educational Psychology*, 2003, Vol. 95(4), pp. 667–686.
9. Bruner J. The Culture of Education. *Harvard University Press*, 1996, pp. 1–224.
10. UNESCO Reimagining our futures together: A new social contract for education. *UNESCO Publishing*, 2021, pp. 1–150.